

Малисник Олександр Миколайович

Трансформація політичної системи України в умовах російсько-української війни

УДК 32.001:355

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.12>

Малисник Олександр Миколайович
аспірант
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61, Кам'янець-
Подільський, Хмельницька область,
Україна
ORCID: 0009-0004-8734-4902

Трансформація політичної системи України в умовах російсько-української війни є вкрай актуальною темою адже цей конфлікт докорінно змінив і продовжує змінювати внутрішньополітичні процеси країни. Дослідження спрямоване на розкриття ключових напрямів цих змін, включаючи вплив на державні інституції, політичні відносини й роль громадянського суспільства в умовах тривалої війни.

Дослідження проведено за допомогою загальнонаукових методів, зокрема використано методи систематизації, класифікації, опису й узагальнення, а також методи індукції та дедукції. В дослідженні було застосовано економіко-статистичний метод для виявлення найпопулярніших джерел інформації серед громадян України під час війни, а також рівню довіри до владних структур.

Трансформація політичної системи розглядалась через призму певних напрямів. Зокрема, через зміну інформаційного простору. З'ясовано, що значні зміни торкнулися медіапейзажу, де на телебаченні домінує один канал, а активність в Інтернеті зростає на платформах, таких як Facebook, YouTube, Telegram, та TikTok, що в свою чергу, змінює спосіб формування громадської думки й політичної популярності, адже медіа мають свої власні інтереси і суб'єктивність. Дослідження трансформації політичної системи через кризи в політичних інститутах і партіях дало змогу зрозуміти, що навіть у третій рік повномасштабного конфлікту парламент продовжує виконувати свої функції, змінюючи роботу в залежності від викликів і євроінтеграційних пріоритетів. Однак, попри активну діяльність, рівень довіри до парламенту, уряду та президента значно знизився, що свідчить про кризу довіри до політичних інститутів і партій. В ході дослідження визначено також, що в країні зараз відбувається зміна ролі регіонів адже на тлі кризи загальнонаціональних парламентських політичних партій посилюється роль регіональних партійних проєктів. Майбутні дослідження можуть бути зосереджені на більш детальному аналізі впливу війни на формування нових політичних інтересів в політичній системі країни.

Ключові слова: інформаційний простір, соціальні медіа, довіра до політичних інститутів, інститути влади, регіони, деолігархізація.

Постановка проблеми. Початок повномасштабної російсько-української війни у 2022 році став серйозним викликом для політичної системи України. Військова агресія з боку Росії продовжує погрожувати не лише територіальній цілісності й суверенітету України, але й впливає на функціонування державних інститутів, політичну стабільність і демократичні процеси в країні. У цих умовах виникає необхідність вивчення трансформацій, що відбуваються в політичній системі України, зокрема змін у структурі управління, підходах до забезпечення національної безпеки й взаємодії між державними й громадськими інституціями.

В умовах сучасної геополітичної нестабільності розуміння процесів, що відбуваються в Україні, має важливе значення не лише для самої країни, але й для міжнародної спільноти. Тож, тема є актуальною, оскільки зміни в політичній системі України в умовах війни принципово впливають на ефективність державного управління, стабільність інституцій та їх адаптивність до нових геополітичних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблематика досить часто виступає предметом наукових досліджень і активних дискусій, зокрема, її обговорення здійснено в роботі автора В. Теремка, який досліджував вплив цифровізації на політичні процеси та інституції України,

підкреслюючи значення інформаційних технологій у політичній комунікації та управлінні [1]. Авторка Н. М. Батанова у своїй науковій праці розглядала теоретичні й практичні питання політичного права, акцентуючи увагу на взаємозв'язках між правовими й політичними аспектами державного управління [2].

І. Чорна в своєму науковому дослідженні проаналізувала зміни у політичній свідомості громадян України під впливом модернізаційних процесів у політичній системі [3].

Дослідження також включало аналіз праць С. Кравчука, який у статті розглядав проблеми взаємодії правової й політичної систем в Україні та пропонував можливі шляхи їх розв'язання [4].

Цікавим також для поточного дослідження є наукова робота авторів В. Хапопенко та Н. Чубур, які акцентували увагу на інституційних змінах у політичній системі України [5].

Внесок у наукову базу дослідження зробили також праці Г. Зеленка, О. Рафальського, О. Майбороди та В. Перевезія, які аналізували конституційну модель та практики політичної системи України [6].

Нарешті, В. Подгорна у своїй статті дослідила вплив цифрових платформ на політичну сферу, підкреслюючи їх роль у формуванні сучасної політичної комунікації [7].

Отже, окреслені роботи разом сформували основу для проведення дослідження, надаючи цінні теоретичні й практичні аспекти щодо розвитку політичної системи України у сучасних умовах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на високу кількість наукових робіт в даній сфері дослідження трансформаційних процесів політичної системи України під час війни потребує додаткових розвідок та розробок.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в висвітленні особливостей трансформаційних процесів політичної системи України під час війни та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військова агресія Росії проти України і введення воєнного стану докорінно вплинули на політичні процеси в нашій країні. І варто відзначити, що цей вплив виходить за межі офіційних обмежень, які передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», таких як призупинення виборів, заборона на референдуми та мітинги, а також створення військових адміністрацій. Війна також веде до численних інших змін у внутрішньополітичній ситуації України, формуючи нові можливі сценарії розвитку політичного середовища в майбутньому.

На власну думку автора, трансформацію політичної системи необхідно розглядати через низку напрямів, з метою забезпечення всебічного розуміння її змін і впливу.

Зміна інформаційного простору. В цьому контексті цікавою думкою є думка В. Потапенка, керівника центру внутрішньополітичних досліджень НІСД, який зазначив, що однією з особливостей періоду війни став «короткий часовий горизонт» – коли учасники політичного процесу,

експерти, медіа «знаходяться у порядку денному один-три тижні, і те, що сталося позавчора, вже не є важливим»[8]. Зміни також торкаються медіапейзажу: на телебаченні домінує один канал, що суттєво відрізняється від попереднього періоду, коли існувала велика конкуренція між багатьма каналами, що належали різним власникам. Сьогодні найпоширенішим джерелом інформації виступають соціальні мережі (рис.1).

Окрім того, активність в Інтернеті на платформах, таких як Facebook, YouTube, Telegram, Tiktok, зростає, хоча ці ресурси не є українськими за юридичним статусом. Слід також додати, що спеціалісти Національного інституту стратегічних досліджень відзначають, що розвиток блогосфери створює ризик посилення тінізації медіапейзажу, оскільки численних блогерів важче контролювати, ніж великі медіахолдинги, і їх діяльність може бути більше під впливом різних груп інтересів.

Водночас, зростання попиту на соціальні мережі як альтернативу традиційним ЗМІ сприятиме різноманітності партійної системи, оскільки ці платформи є демократичнішими, менш затратними і доступнішими для громадян. Вони також припускають, що після війни в медійний простір України можуть увійти нові потужні гравці із західним капіталом, що може докорінно змінити медіапейзаж. Це змінить спосіб формування громадської думки і політичної популярності, адже медіа, як правило, мають свої власні інтереси і суб'єктивність [8].

На власну думку автора такий сценарій виглядає більш реалістичним, ніж відновлення домінування українських олігархів у медіа, оскільки багато з них втратили значну частину своїх капіталів під час війни.

Криза політичних інституцій та партій. Навіть у третій рік повномасштабної війни Верховна Рада України продовжувала виконувати свої

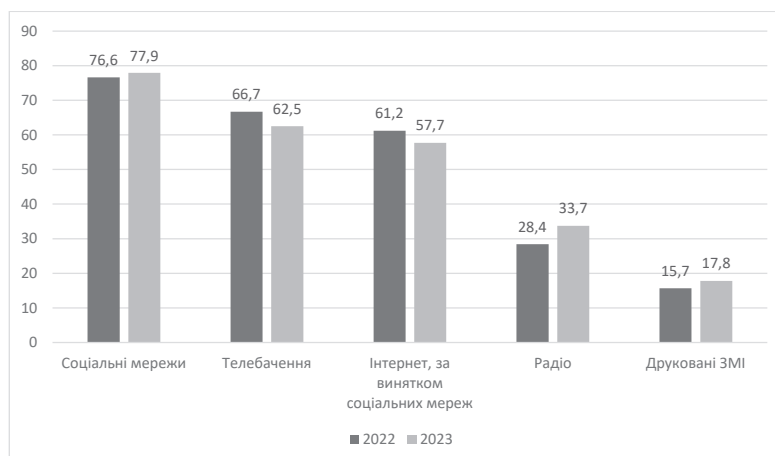

Рис. 1. Динаміка найпопулярніших джерел інформації серед громадян України під час війни (2022-2023 рр.), %

Джерело: складено автором на основі [9].

конституційні обов'язки. Протягом цього часу парламент постійно змінював свою роботу, адаптуючись до поточних умов та викликів у сфері безпеки. Перший заступник Голови Верховної Ради України О. Корнієнко виокремив наступні етапи діяльності парламенту в умовах війни [10]:

1. З початку повномасштабного вторгнення до квітня-травня 2022 року – швидке ухвалення рішень, переважно одразу в цілому, з мінімальним обговоренням. У цей час парламенту було необхідно негайно реагувати на нові виклики й приймати необхідні закони для забезпечення обороноздатності та функціонування держави в умовах військової агресії.

2. До кінця літа 2022 року – «перехідний етап», коли деякі закони все ще приймалися у пришвидшеному режимі, але відновилася повна законодавча процедура для окремих ініціатив. Це був час поступового повернення до більш звичних методів роботи, хоча загрози безпеки все ще потребували швидкого прийняття деяких рішень.

3. До середини 2023 року – основна робота була спрямована на європейську інтеграцію у зв'язку з отриманням статусу кандидата на членство в ЄС, інші законопроекти могли відкладатися. У цьому періоді пріоритетними стали законодавчі ініціативи, пов'язані з адаптацією українського законодавства до стандартів ЄС та виконанням умов для подальшої євроінтеграції.

4. До сьогоднішнього часу – фактичне повернення до звичних законодавчих процедур і парламентських практик, темп прийняття законів суттєво знизився. Нині Верховна Рада працює у режимі,

який наближається до мирного часу, що дозволяє більш детально обговорювати й опрацьовувати законодавчі ініціативи.

Проте, незважаючи на активну роботу Верховної Ради та уряду в цілому, рівень довіри до парламенту становить, за соціологічними опитуваннями мінус 20%, до уряду мінус 26%, та до президента мінус 18% (рис. 2).

На мою думку, однією з причин такої ситуації є брак значущих комунікаційних каналів, адже в умовах війни їхня кількість природно обмежується. Відповідно, падіння довіри до вищого законодавчого органу України створює загрозу для демократії в країні, особливо з огляду на те, що це відбувається на тлі зростаючої довіри громадян до силових структур (рівень довіри населення до СБУ протягом 2022-2023 рр. майже не змінився).

Криза довіри до парламенту тісно пов'язана з кризою партійної системи, яка є одним із головних суб'єктів політичного простору України. Слід зазначити, що ще до війни в Україні спостерігалася криза партій, коли соціологічні опитування фіксували низький рівень довіри громадян до політичних партій як інституту загалом, що супроводжувалося зниженням популярності практично всіх політичних партій, особливо тих, що представлені в парламенті. Слід також зауважити, що війна сприяла поляризації політичного простору, що може призвести до появи двох основних груп партій – «військових».

Як було показано на рис. 2, вже сьогодні формується блок довіри до ЗСУ, ДСНС, Національної гвардії та волонтерів, і другий блок – громадські

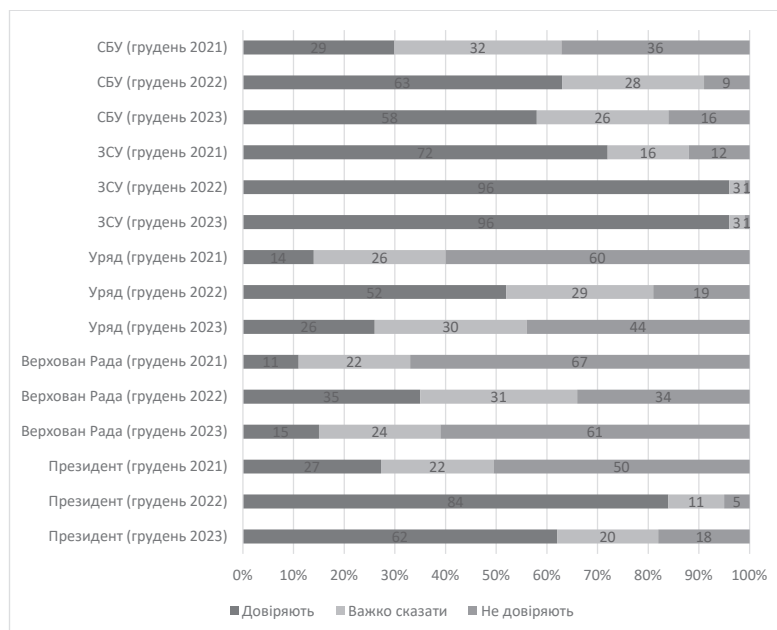

Рис. 2. Рівень довіри до владних структур протягом грудня 2021-2023 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [11].

організації, які активно працюють на дипломатичному фронті і мають серйозні інституційні структури. Саме вони, ймовірно, будуть представлені в парламенті завдяки зміні системи фінансування партій і деолігархізації.

Зміна ролі регіонів. Значення регіонів вже сьогодні зазнає суттєвих змін адже на тлі кризи загальнонаціональних парламентських політичних партій посилюється роль регіональних партійних проєктів. Проте головне полягає в тому, що громадська та політична активність переміщується з центру до областей.

Сьогодні можна помітити зростання довіри до мерів, що впливає на загальну політичну ситуацію і, можливо, може спричинити реінкарнацію проєкту партії мерів. Регіональні партії та лідери отримують більше можливостей для впливу на національну політику, що може призвести до перегляду національних політичних стратегій і реорганізації існуючих партійних структур. Це також створює нові виклики для інтеграції регіональних інтересів у національні стратегії та політики, що потребує більш гнучкого підходу до управління й перегляду моделей взаємодії між центром і регіонами.

Експерти НІСД стверджують, що в умовах воєнного стану, зі зміщенням політичної й громадської активності до окремих регіонів, особливо до західних областей, де зростає чисельність населення завдяки внутрішньо переміщеним особам та активізації економічного життя через релокацію бізнесу, змінюватимуться взаємини між центром і регіонами. Вони відзначили, що зростання економічного значення окремих регіонів неминуче вплине на політичний ландшафт. Тому питання регіонального порядку денного має залишатися важливим як під час війни, так і в період післявоєнного відновлення [8].

Деолігархізація як процес трансформації політичної системи України під час війни є напрямом, що відображає намагання країни перебудувати свої політичні й економічні структури для забезпечення більшої стабільності й транспарентності. В умовах війни, олігархи, які традиційно мали значний вплив на політичні рішення й економічні процеси в Україні, стали однією з основних перешкод на шляху до реальних змін. Олігархічна система, що сформувалася в Україні, часто підривала демократичні інститути й послаблювала державний контроль, що в умовах війни є важливим для ефективного управління й забезпечення національної безпеки.

З метою деолігархізації в Україні було ухвалено низку ключових законодавчих актів. Один з найважливіших – Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), який передбачає заходи для зменшення впливу олігархічних медіа на інформаційний простір. Також важливим є Закон України «Про запо-

бігання корупції» (2014), який посилив контроль над фінансами політиків і державних службовців, що допомогло зменшити можливості для олігархічних маніпуляцій. Іншим важливим кроком стало запровадження механізмів конфіскації активів осіб, які спробували ухилитися від податків або брали участь у корупційних схемах. Вищезазвані кроки сприяють укріпленню демократичних інститутів і підвищенню прозорості державного управління, що змінює політичний ландшафт країни, послаблюючи вплив олігархів на політичні процеси та сприяючи більшій стабільності держави. В умовах війни, ці реформи стають особливо важливими для забезпечення ефективного функціонування держави й підвищення її здатності до протидії зовнішнім загрозам.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити низку важливих висновків. По-перше, політична система України під час широкомасштабного вторгнення РФ показала свою ефективність й здатність до виживання, що відбулося навіть у таких екстремальних умовах, і свідчить про міцність інституцій. По-друге, на противагу цьому, політичні партії виявилися найуразливішим елементом системи. Більшість із них не змогли пристосуватися до умов війни, що підтверджує їхню слабкість ще до початку конфлікту. Політичні партії в Україні часто функціонували як клуби або виборчі проєкти, а не як справжні загальнонаціональні об'єднання громадян. Ця проблема лише загострилася в умовах війни.

По-третє, деолігархізація, спричинена війною, відкрила нові можливості для змін у політичній й медійній сферах. Інформаційне середовище також зазнало значних трансформацій: створення Єдиного телемарафону призвело до монополізації телепростору, тоді як популярність інтернет-блогерів і месенджерів різко зросла. Таке нове середовище може стати джерелом нових політичних гравців, здатних перетворити свою медійну популярність у політичну.

В четвертих, важливими потенційними гравцями стали також Збройні Сили України та волонтерські організації, які вже сьогодні мають потужні внутрішні й зовнішні структури, які, ймовірно, матимуть значний вплив на майбутнє політичне життя країни.

Однак, основним рушієм змін в Україні є саме суспільство, яке під впливом війни формує запит на швидкі реформи та радикальні зміни. Українці прагнуть бачити свою країну без олігархії, корупції та неефективної бюрократії, орієнтуючись на європейські цінності та євроатлантичну інтеграцію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Теремко В. Розвиток політичної системи України в умовах цифровізації. *Літопис Волині*, 2023. (28), 300-304. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.43>
2. Батанова Н.М. Парадигма політичного права: доктринальні та праксеологічні аспекти. *Вісник Доне-*

цького національного університету ім. Василя Стуса. Серія політичні науки. 2019. № 4. <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/7583>

3. Чорна І. Трансформація масової політичної свідомості в умовах модернізації політичної системи України. *Вісник Національного університету оборони України*, 2021 60(2), 157-163. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-60-2-157-163>

4. Kravchuk, S. Y. Interaction of legal and political systems in Ukraine: Problems and ways to solve them. *Uzhhorod National University Herald Series Law*, 2024/ 1(81), 47-52. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.7>

5. Haponenko V., Chubur N. V. Institutional development of the political system of Ukraine: Main points of bifurcation. *International and Political Studies*. 2023/ <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288706>

6. Zelenko G., Rafalskiy O., Mayboroda O., Pereveziy V. Political system of Ukraine: Constitutional model and political practices. *Kuras Institute of Political and Ethnic Studies*. 2023. <https://doi.org/10.53317/978-617-14-0109-9>

7. Подгорна В. Цифрові платформи та їхній вплив на політичну сферу. *Проблеми політичної психології* 2021. Вип. 10 (24). С. 301–309. DOI: 10.33120/popp-Vol24-Year2021-81

8. Павленко І. (Національний інститут стратегічних досліджень). Політична система України в умовах війни. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>

9. Звіт Опори. Медіаспоживання українців: другий рік повномасштабної війни. Опитування агенції ОПОРИ. 2023. https://www.oporua.org/polit_ad/mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-drugii-rik-povnomasshtabnoyi-viini-24796

10. Рада. Парламент в умовах війни: приклад України. 2023. <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74995.pdf>

11. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>

REFERENCES:

1. Teremko, V. (2023). Rozvytok politychnoyi systemy Ukrayiny v umovakh tsyfrovizatsiyi [Development of the political system of Ukraine in the context of digitalization]. *Litopys Volyni*, (28), 300-304. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.43> [in Ukrainian]

2. Batanova, N. M. (2019). Paradyhma politychnoho prava: doktrynal'ni ta prakseolohichni aspekty [Paradigm

of political law: doctrinal and praxeological aspects]. *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu im. Vasyly'a Stusa. Seriya politychni nauky*, (4). <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/7583> [in Ukrainian]

3. Chorna, I. (2021). Transformatsiya masovoyi politychnoyi svidomosti v umovakh modernizatsiyi politychnoyi systemy Ukrayiny [Transformation of mass political consciousness in the context of the modernization of Ukraine's political system]. *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrayiny*, 60(2), 157-163. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-60-2-157-163> [in Ukrainian]

4. Kravchuk, S. Y. (2024). Interaction of legal and political systems in Ukraine: Problems and ways to solve them. *Uzhhorod National University Herald Series Law*, 1(81), 47-52. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.7> [in Ukrainian]

5. Haponenko, V., & Chubur, N. V. (2023). Institutional development of the political system of Ukraine: Main points of bifurcation. *International and Political Studies*. <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288706> [in Ukrainian]

6. Zelenko, G., Rafalskiy, O., Mayboroda, O., & Pereveziy, V. (2023). Political system of Ukraine: Constitutional model and political practices. *Kuras Institute of Political and Ethnic Studies*. <https://doi.org/10.53317/978-617-14-0109-9> [in Ukrainian]

7. Podhorna, V. (2021). Tsyfrovi platformy ta yikhniy vplyv na politychnu sferu [Digital platforms and their impact on the political sphere]. *Problemy politychnoyi psykholohiyi*, 10(24), 301–309. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-81> [in Ukrainian]

8. Pavlenko, I. (National Institute for Strategic Studies). Politychna systema Ukrayiny v umovakh viyny [The political system of Ukraine in wartime]. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny> [in Ukrainian]

9. Zvit Opori. (2023). Mediaspozhyvannya ukrayintsiv: druhyy rik povnomasshtabnoyi viyny [Media consumption of Ukrainians: the second year of full-scale war]. Opytuvannya ahentsiyi OPORY. https://www.oporua.org/polit_ad/mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-drugii-rik-povnomasshtabnoyi-viini-24796 [in Ukrainian]

10. Rada. (2023). Parlament v umovakh viyny: pryklad Ukrayiny [Parliament in wartime: the case of Ukraine]. <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74995.pdf> [in Ukrainian]

11. Kyivskyy mizhnarodnyy instytut sotsiolohiyi. (2023). Dynamika doviry sotsial'nym instytutsiyam u 2021-2023 rokakh [Dynamics of trust in social institutions in 2021-2023]. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1> [in Ukrainian]

Transformation of the political system of Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war

Malysnyk Oleksandr Mykolaiovych

Postgraduate Student
Kamianets-Podilskyi National University
named after Ivan Ohienko
Ohienka str., 61, Kamianets-Podilskyi,
Khmelnyskyi region, Ukraine
ORCID: 0009-0004-8734-4902

The transformation of Ukraine's political system in the context of the Russian-Ukrainian war is an extremely relevant topic, as this conflict has radically changed and continues to change the country's internal political processes. The study aims to reveal the key areas of these changes, including the impact on state institutions, political relations and the role of civil society in the context of a protracted war. The study was conducted using general scientific methods, including methods of systematisation, classification, description and generalisation, as well as methods of induction and deduction. The study applied the economic and statistical method to identify the most popular sources of information among Ukrainian citizens during the war, as well as the level of trust in government structures. The transformation of the political system was considered through the prism of certain areas. In particular, through the change in the information space. It has been found that significant changes have affected the media landscape, where television is dominated by one channel, and Internet activity is growing on platforms such as Facebook, YouTube, Telegram, and TikTok, which in turn changes the way public opinion and political popularity are formed, as the media have their own interests and subjectivity. The study of the transformation of the political system due to crises in political institutions and parties has made it clear that even in the third year of the full-scale conflict, the parliament continues to perform its functions, changing its work depending on the challenges and European integration priorities. However, despite the active work, the level of trust in the parliament, government and president has significantly decreased, indicating a crisis of confidence in political institutions and parties. The study also found that the role of the regions is changing in the country, as the role of regional party projects is growing amid the crisis of national parliamentary political parties. Future research could focus on a more detailed analysis of the impact of the war on the formation of new political interests in the country's political system.

Key words: information space, social media, trust in political institutions, government institutions, regions, deoligarchisation.